

5. Коваленко Т. Г. Социально-биологические основы физической культуры. Уч. пособие / Т. Г. Коваленко. – Волгоград : 2000. – 224 с. – (Волгоград, гос. ун-тет).
6. Edinak G. A. Genetichni markeri i suchasni tendencii fizichnogo vihovannya / G. A. Edinak. //H. : Slobozhans'kii naukovo-sportivnii visnik, 2001. - № 4. - S. 91-94.
7. Gasyuk I. L. Programuvannya ozdorovchoi spryamovanosti urokiv fizichnoi kul'turi dlya divchat 11-14 rokov riznih somatotipiv : avtoref. dis. kand. nauk z fiz. vihovannya i sportu : spec. 24.00.02 «Fizichna kul'tura, fizichne vihovannya riznih grup naseleennyia» / I. L. Gasyuk. - L'viv, 2003. - 23 s.
8. Glazirin I. D. Osnovi diferencijovanogo fizichnogo vihovannya : [navch. posib.] / I. D. Glazirin. –Cherkasi : «Vidlunnya - Plyus», 2003. - 352 s.
9. Sitovs'kij A. M. Diferencijovanii pidhid u fizichnomu vihovanni pidlitkiv z riznimi tempami biologichnogo rozvitku (na prikladi shkolyariv 7-h klasiv) : avtoref. dis. na zdobuttya naukovogo stupenya kand. nauk z fizichnogo vihovannya i sportu : spec. 24.00.02 «Fizichna kul'tura, fizichne vihovannya riznih grup naseleennyia» / A. M. Sitovs'kii. - L'viv, 2008. - 20 s.
10. Tyuh I. A. Individual'ni normi fizichnoj pidgotovlenosti molodshih shkolyariv u procesi fizichnogo vihovannya : avtoref. dis. na zdobuttya naukovogo stupenya kand. nauk z fizichnogo vihovannya i sportu : spec. 24.00.02 «Fizichna kul'tura, fizichne vihovannya riznih grup naseleennyia» / I. A. Tyuh. - K. : 2008. - 20 s.

Без'язичний Б.І.

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ЯК ПРИНЦИП НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

Індивідуалізація як принцип наукового пізнання у процесі навчання студентів педагогічних університетів. *Стаття присвячена аналізу та теоретичному обґрунтуванню методологічних аспектів поняття “індивідуальність” і “індивідуалізація навчання”, а також розмежуванню поняття “індивідуалізації” і “диференціації”. Поняття “індивідуальність” розкриває людину як цілісну істоту в єдності її одиничних і загальних, природних і соціальних властивостей і тому визначає її, як конкретного індивіда. В педагогіці воно конкретизується у вигляді принципу індивідуального підходу, на основі якого здійснюється індивідуалізація навчально-виховного процесу у педагогічних університетах. Індивідуалізація, як одна з форм буття індивідів включає, як процеси формування і розвитку індивідуальності, так і процеси її самореалізації в зовнішньому світі. Диференціація навчання розглядається як форма багаторівневої підготовки фахівців у вузі, коли мета одна, а способів її досягнення декілька. Рушійною силою індивідуалізації навчання є властиві їй суперечності, які витікають із закону діалектики єдності і боротьби протилежностей. Ведучим в ній є суперечність між можливостями студента і фактичним рівнем навчальної діяльності, яка задається педагогічним університетом.*

Ключові слова: диференціація, індивід, індивідуальність, індивідуалізація навчання.

Безъязычный Б.И. Индивидуализация как принцип научного познания в процессе обучения студентов педагогических университетов. *Статья посвящена анализу и теоретическому обоснованию методологических аспектов понятия “индивидуальность” и “индивидуализация обучения”, а также разграничению понятия “индивидуализации” и “дифференциации”. Понятие “индивидуальность” раскрывает человека как целостное существо в неделимости его единичных и общих, естественных и социальных свойств и потому определяет его, как конкретного индивида. В педагогике оно конкретизируется в виде принципа индивидуального подхода, на основе которого осуществляется индивидуализация учебно-воспитательного процесса в педагогических университетах. Индивидуализация, как одна из форм бытия индивидов включает, как процессы формирования и развития индивидуальности, так и процессы ее самореализации во внешнем мире. Дифференциация обучения рассматривается как форма многоуровневой подготовки специалистов в вузе, когда цель одна, а способов её достижения несколько. Движущей силой индивидуализации обучения являются присущие ей разногласия, которые следуют из закона диалектики единства и борьбы противоположностей. Ведущим в ней является разногласие между возможностями студента и фактическим уровнем учебной деятельности, которая задается педагогическим университетом.*

Ключевые слова: дифференциация, индивид, индивидуальность, индивидуализация обучения.

Bezyazichnuy B.I. Individualization as the Principle of Scientific Cognition in the Teaching Process of Students at Pedagogical Higher Educational Establishments. *Article is devoted the analysis and a theoretical substantiation of methodological aspects of concept “individuality” and “a training individualization”, and also to differentiation of concept of “individualization” and “differentiation”. The concept “individuality” opens the person as a*

complete being in indivisibility of its individual and general, natural and social properties and consequently defines it, as concrete individual. In pedagogics it is concretized in the form of an individual approach principle on which basis the individualization of teaching and educational process at pedagogical universities is carried out. An individualization as one of forms of life of individuals includes, both processes of formation and individuality development, and processes of its self-realization in an external world. Training differentiation is considered as the form of multilevel preparation of experts in high school when the purpose one, and is some ways of its achievement. Motive power of an individualization of training are disagreements inherent in it which follow from the law of dialectics of unity and conflict of opposites. The leader in it is the disagreement between possibilities of the student and actual level of educational activity which is set by pedagogical university.

Key words: *differentiation, individual, individuality, individualization of teaching.*

Вступ. Інтереси педагогічної науки і практики вимагають розгляду індивідуалізації, як певного методологічного принципу наукового пізнання і діяльності. У зв'язку з цим слід особливо звернути увагу на його роль і місце в комплексному вивченні людини, в соціальному управлінні і вихованні особистості. В даний час існує достатньо велика кількість робіт, в яких в тій або іншій мірі розглядається власне філософський аспект проблеми індивідуальності (В.П. Тугарінов, Б.Г. Ананьев, Є.А. Клімов і ін.). В той же час, як самостійна філософська проблема, індивідуалізація майже не розглядалася. У результаті склалася така ситуація, коли людина досліджується частіше за все як соціальна істота, частина суспільства, а його індивідуальне буття просто "вимикається" з системи суспільних відносин або залишається на задньому плані, що, не відображає дійсного стану речей. На думку І.І. Резвіцького, вивчення поняття індивідуальності – початковий момент у вивченні індивідуалізації [1,8,15, с.5].

Дослідження виконано згідно напрямків практичної діяльності факультету фізичної культури Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Формулювання цілей роботи. Мета дослідження. Проаналізувати та теоретично обґрунтувати методологічні аспекти поняття "індивідуальність" і "індивідуалізація навчання", розмежувати поняття "індивідуалізація" і "диференціація" навчання.

Методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної, філософської, соціологічної літератури, спостереження, аналіз документів, різні види опитування.

Результати дослідження їх обговорення. Як цілісна система індивідуальність включає: по-перше, загальні риси, властиві індивіду, як представнику біологічного вигляду і людського суспільства; по-друге, особливі ознаки, які властиві йому як члену певної суспільно-економічної формації; по-третє, одиничні ознаки, обумовлені специфічністю його біологічної організації і соціального мікросередовища [15]. Проте вказані властивості людини, узяті самі по собі або як проста їх сукупність, ще не складають феномен індивідуальності. Тільки узяті у внутрішньому взаємозв'язку і цілісності вони утворюють індивідуальність людини. "Індивідуальність, – наголошував Л.Фейєрбах, – це неподільність, єдність, цілісність, нескінченність; з голови до ніг, від першого до останнього атома, наскрізь, всюди я індивідуальна істота" [18, с.496].

Людина – це багатогранне і багатоякісне явище. Вона – продукт суспільних відносин, природна істота, суб'єкт суспільно-історичної діяльності і культури, творець власного життя. Тому для свого виразу вона вимагає різних понять, найважливішими з яких є: "індивід", "особистість" і "індивідуальність". Поняття "індивід" позначає людину, як одиничного представника людського роду, що належить одночасно і природі і людству, що фіксується власне поняттями "організм" і "особистість". Якщо перше з них виражає сукупність біологічних властивостей людини, то друге характеризує його соціальний, конкретно-історичний вигляд. Поняття "індивідуальність" в цьому ряду розкриває людину як цілісну істоту в єдності її одиничних і загальних, природних і соціальних властивостей і тому визначає її, як конкретного індивіда. Методологічна цінність даного визначення полягає в тому, що воно дає можливість представити індивідуальність, як особливу якість конкретної людини, узятої в єдності її природних і соціальних властивостей, свідомості і діяльності, що сформувалася. В педагогіці ж воно конкретизується у вигляді принципу індивідуального підходу, на основі якого здійснюється індивідуалізація навчально-виховного процесу у педагогічних університетах.

Під індивідуальним підходом А.О. Кірсанов розуміє "педагогічний процес, особливості окремих учнів, процес поступово ускладнюється, приводить до кількісних і якісних змін рівня знань, умінь, навичок і розумового розвитку учня" [7]. Є.С. Рубанський вважає індивідуальний підхід найважливішим принципом навчання і дає йому визначення, враховуючи реальну необхідність варіювати зміст навчання відповідно до індивідуальних особливостей школярів: "... а) изменение ближайших целей, отдельных сторон содержания, методов и организационных форм учебно-воспитательной работы с учетом индивидуальных особенностей личности ученика, для реализации наиболее успешного развития ее социальной типичности и индивидуального своеобразия; б) индивидуальный подход в учебном процессе представляет собой действительное внимание к "каждому ученику, его индивидуальным особенностям в условиях коллективного обучения по одним программам, предполагавший разумное сочетание общеклассных, групповых и индивидуальных занятий, для повышения качества обучения и развития каждого ученика" [14, с.11]. Загальні основи дослідження теорії навчання і

виховання особистості дає матеріалістична діалектика, як загальна методологія пізнання і перетворення об'єктивного світу.

Розвиток, як загальна властивість матерії, властивий всім матеріальним перетворенням. Він здійснюється у формі руху по висхідній лінії, як перехід від низького до вищого, породження нового і відмирання старого. Розвиток людського індивіда – це зміна істоти, що розвивається, яка характеризується рухом від низьких до вищих рівнів його життєдіяльності (індивід, особистість, індивідуальність). Індивід повинен здійснювати активну діяльність по оволодінню навколишнім його світом предметів і явищ. Так, як відбуватиметься цей процес, багато в чому визначається психічний розвиток індивіда – формування і вдосконалення пізнавальної активності і рис особистості людини.

Вагомі теоретичні і експериментальні дослідження у напрямі пізнання психологічної сутності особистості, як складної системної освіти проведені Л.С. Виготським. Він дійшов висновку, що психічний розвиток людини включає якби дві лінії: процес дозрівання, тобто, вдосконалення тих нервових апаратів, які складають органічну основу будь-якого психічного процесу, і так званий, культурний розвиток, що полягає у виконанні нових психічних якостей. “Развитие личности и развитие реакции личности, – говорив Л.С. Виготський, – по существу две стороны одного и того же процесса и поэтому прослеживая культурное развитие психических функций мы подчеркиваем путь развития личности” [4, с.118]. Визначальний етап соціального розвитку молоді людини забезпечує загальноосвітня школа. В ній закладається фундамент особистості. У школяра, як і у студента, придбання різноманітних соціальних якостей пов'язано з конкретним змістом і характером його навчальної діяльності, де формуються його відносини до неї, мотиви навчання, вольові і емоційні якості, система знань, умінь, навичок тощо.

Висунутий С.Л. Рубінштейном принцип єдності свідомості і діяльності дозволяє стверджувати про пряму залежність формування тих або інших якостей, індивідуальних особливостей особистості від змісту і характеру навчальної діяльності.

Ідеї Л.С. Виготського і С.Л. Рубінштейна, про ведучу роль навчання в розвитку людини одержали загальне визнання і стали методологічною основою в розробці проблем корінного вдосконалення навчального процесу, розвитку творчого потенціалу особистості. Більшість педагогів і психологів указують на те, що існуюча система навчання не дозволяє використовувати всіх наявних ресурсів, що навчальна діяльність все ще нерідко організовується так, що далеко не кожний учень може реалізувати свої потенційні можливості відповідно до своєї психологічної природи. Не випадково багато значних експериментів в галузі психології і дидактики були направлені на перебудову і вдосконалення існуючої системи навчання з метою посилення в ній розвиваючого характеру (Г.С. Костюк, Л.В. Занков, В.В. Давидов, Н.О. Менчинська, М.І. Махмутов і ін.). У кожного з авторів є своя концепція, своя система поглядів на навчання, але всі вони єдині в тому, що далеко не всяке навчання має розвиваючий характер.

Розвиваюче навчання вимагає цілеспрямованого формування навчальної діяльності з урахуванням завдань і закономірностей розумового розвитку вікових і індивідуальних особливостей при безперервному збудженні і постійній підтримці внутрішніх сил учня. Воно приводить до виникнення достовірно навчальних мотивів, потреб в самостійному оволодінні, поповненні і оновленні знань, до формування пізнавальних інтересів, перетворення їх у могутній стимул етичного самовиховання [6].

На нашу думку найпрогресивніші типи і методи навчання, висока педагогічна майстерність не вирішує повністю завдань оптимального розвитку учнів, якщо не врахований у всій його глибині принцип індивідуалізації, який виражається не в пристосуванні навчання до рівня підготовленості учнів шляхом зниження об'єктивних вимог, а систематичне, послідовне, цілеспрямоване розширення його потенційних можливостей до об'єктивних вимог [4].

Поняття “індивідуалізація” тісно пов'язане з поняттям “індивідуальність”, але вони відображають далеко не одне і те ж. Якщо останнє характеризує індивідуальність в статичному плані, то перше - в динамічному, виражаючи закономірності її формування, прояву і розвитку. Процес індивідуалізації завжди, починається з відособлення індивіда, виділення його із загального, внаслідок чого він набуває свою визначеність, своє власне буття [15].

Індивідуалізація, як одна з форм буття індивідів включає, як процеси формування і розвитку індивідуальності, так і процеси її самореалізації в зовнішньому світі. А це означає, що виявлення основних рис індивідуалізації нерозривно пов'язане з аналізом взаємовідносин індивіда з навколишнім середовищем і суспільством.

У педагогічній літературі, як вітчизняній, так і зарубіжній поняття “індивідуалізація навчання” трактується далеко не однозначно і залежить від того, які цілі і засоби маються на увазі, коли говорять про індивідуалізацію. Найбільше ускладнення при визначенні цього поняття викликає та обставина, що змішуються два такі поняття як “індивідуалізація” і “диференціація”.

У “Педагогічній енциклопедії”, індивідуалізація визначається як “...організація навчального процесу, при якому вибір способів, прийомів, темпу навчання враховує індивідуальні відмінності учнів, рівень розвитку їх здібностей до навчання” [12, с.201]. Більшість учених педагогів, що вивчають дану проблему, використовують

поняття індивідуалізації в тому ж значенні (Є.С. Рубанський, А.О. Кірсанов і ін.). В той же час індивідуалізація тут зовсім не припускає обов'язкового обліку кожного учня, частіше за все дослідники обмежуються обліком груп учнів, схожих по якому-небудь комплексу якостей. А.О. Кірсанов розглядає індивідуалізацію навчальної роботи як "систему виховних і дидактичних засобів, відповідних цілям діяльності і реальним пізнавальним можливостям колективу класу, окремих учнів і груп учнів, що дозволяють забезпечити навчальну діяльність учня на рівні його потенційних можливостей з урахуванням цілей навчання" [7, с.138]. Проте достатньо часто зустрічається вживання термінів "індивідуалізація" і "диференціація" як синоніми [13], хоча диференціація часто розглядається в значно більш вузькому значенні, а саме, як розділення школи на потоки, іноді навіть, як формування спеціальних шкіл і класів. Різні варіанти використання цих понять можна зустріти і в зарубіжній літературі. Наприклад, в США поняттям "індивідуалізація" звичайно охоплюють будь-які форми і методи обліку індивідуальних особливостей учнів, від мінімальної модифікації в груповому навчанні, до повного незалежного навчання з варіюванням темпу навчання, методів і засобів навчання тощо.

У французькій педагогіці вже з 30-х рр., під "індивідуалізацією" розуміється, перш за все, вдосконалення самостійної роботи учнів відповідно до їх індивідуальних здібностей. Для німецьких педагогів індивідуалізація означає окремий випадок диференціації.

Під, "індивідуалізацією", на думку І. Унт [17], розуміється облік в процесі навчання індивідуальних особливостей учнів у всіх його формах і методах, незалежно від того, які особливості і якою мірою вони враховуються. Під диференціацією вона має на увазі облік індивідуальних особливостей учнів в тій формі, коли учні групуються на підставі яких-небудь особливостей для окремого навчання, як правило, по окремим навчальним планам і програмам [5].

У той же час необхідно розрізнити поняття "індивідуальний підхід" і "індивідуалізація". В першому випадку, ми маємо справу з принципом навчання, в другому ж – із здійсненням цього принципу, яке має свої форми і методи [13]. Т.В. Васильєва визначає "індивідуалізацію навчання" у вузі, як цілеспрямований процес формування і розвитку майбутнього фахівця з урахуванням "індивідуально-типологічних" і "індивідуально-своєрідних" особливостей студентів, а також процес самореалізації індивідуальності студента [3]. Таким чином, далеко не повний огляд літературних джерел дозволив нам констатувати, що більшість дослідників при визначенні поняття "індивідуалізація" і "індивідуалізація навчання" в основному спирається на індивідуальні і індивідуально-типологічні особливості учнів при навчанні, майже не торкаючись тих засобів, методів, форм і технологій навчання, за допомогою яких досягається успішність індивідуалізованого навчання.

Зі всього сказаного вище, перед нами встає задача, визначити поняття "індивідуалізація навчання". Перш за все, ми розводимо поняття "індивідуалізація навчання" і "диференційоване навчання", не вважаючи їх як синоніми. Під "індивідуалізацією навчання", ми розуміємо систему дидактичних засобів, методів і технологій навчання, а також організаційних форм проведення занять і чинників, що дозволяють забезпечувати успішне навчання студентів з урахуванням їх індивідуально-типологічних особливостей і цільових установок. Що ж до "диференціації навчання", то тут ми в основному розділяємо думку Є.С. Рубанського і І. Унт, і розглядаємо його, як форму багаторівневої підготовки фахівців у вузі, коли мета одна, а способів її досягнення декілька (по термінах навчання, різних навчальних планах, програмах, ступені обдарованості студентів тощо). Хоча в практичній діяльності часто відбувається з'єднання елементів індивідуалізованого навчання, і диференційованого. Наприклад, коли через певні обставини скорочуються або подовжуються терміни навчання в університеті.

Питання здійснення індивідуалізації навчання розв'язуються в трьох основних напрямках:

- індивідуальний і індивідуально-диференційований підхід з урахуванням індивідуальних і індивідуально-типологічних особливостей учнів, при організації їх індивідуальної діяльності;
- опосередкований індивідуальний підхід при організації групових форм навчальної діяльності, що містить елементи колективної праці, але базується на індивідуальній пізнавальній діяльності;
- поєднання індивідуальних, групових і фронтальних форм в цілях досягнення найбільшої ефективності навчально-виховного процесу.

Індивідуалізація навчання ґрунтується на діалектичній єдності колективного і індивідуального. Це положення має методологічне значення і дозволяє глибше зрозуміти саму проблему індивідуалізації навчання, оскільки в практичній діяльності неможливо повною мірою враховувати індивідуальні особливості кожного конкретного учня чи студента, часто доводиться при організації індивідуалізованого навчання сполучати елементи фронтального, колективного і індивідуального навчання. Тому дуже важливо визначитися з поняттями індивідуальна, групова і фронтальна форми організації занять в університеті.

Індивідуальна форма навчальної діяльності студентів – це вид самостійної навчальної роботи над одним для всіх, або особистим завданням, при безпосередньому або частковому керівництві викладача і організованої з урахуванням особистісних характеристик студентів (мотивація, цілеспрямованість, працездатність; якості пам'яті, мислення; рівень пізнавальної самостійності, навички навчальної праці; організація навчальної діяльності, самоконтролю; темп навчальної роботи тощо).

Під груповою формою навчальної діяльності студентів розуміється організація викладачем навчальної

діяльності групи студентів (3-5 чоловік) над загальним навчальним завданням, яке характеризується загальними стратегічними або різними тактичними цілями і задачами, за наявності колективної діяльності студентів і здійсненні загального керівництва з боку викладача.

Під фронтальною формою діяльності студентів розуміється організована викладачем одночасна навчальна робота студентів над одним для всіх студентів завданням [3].

При розробці системи індивідуалізованого навчання студентів, в більшій мірі підійде поєднання індивідуальної і групової форм навчання. Коли студенти можуть освоювати навчальну програму університету як самостійно під керівництвом викладачів, так і у складі невеликої групи.

Рушійною силою індивідуалізації навчання є властиві їй суперечності, які витікають із закону діалектики єдності і боротьби протилежностей. Ведучим в ній є суперечність між можливостями студента і фактичним рівнем навчальної діяльності, яка задається педагогічним університетом.

Для того, щоб, дана суперечність виступила в ролі рушійної сили, необхідні наступні умови:

- знання реальних навчальних можливостей і індивідуальних особливостей студента;
- чітке визначення мети навчання, ухвалення її кожним студентом;
- відповідність дидактичних засобів, методів, технологій навчання і форм організації занять, мети навчальної діяльності;
- відповідність складності навчальних задач, які висувуються перед студентом, і його реальних потенційних можливостей;
- створення оптимальних умов, направлених на забезпечення активної навчальної діяльності кожного студента тощо.

Тільки дотримання даних умов дозволить ефективно використовувати систему індивідуалізованого навчання, для якісної підготовки майбутнього вчителя.

ВИСНОВКИ: Питання індивідуалізації навчання завжди привертало пильну увагу педагогів і психологів і має тривалу історію. Її становлення і розвиток в основному пов'язані з урахуванням індивідуальних особливостей студентів (стилем і темпом навчання, індивідуалізацією навчальних завдань, розумовими здібностями тощо) і диференціацією навчання (навчання по різних навчальних планах і програмах), що далеко не повністю відображає сучасні проблеми вузівського індивідуалізованого навчання, які пов'язані з рішенням широкого кола організаційно-педагогічних завдань (організація навчання і його дидактичне забезпечення). Ґрунтуючись в цілому на даному підході слід під системою індивідуалізованого навчання, розуміти етапну підготовку фахівців через допрофесійну і базову освіту, що включає діяльність, направлену на формування готовності студентів до навчання в педагогічному університеті, дидактичні процеси, пов'язані з реалізацією навчальних планів і програм, а також ефективні організаційно-управлінські форми і технології навчання, сприяючі досягненню поставлених цілей якісної підготовки майбутнього вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова Л.Г. Индивидуальный подход как средство коррекции учебно-познавательной деятельности студентов (на примере курса высшей математики): Автор. дисс... канд. пед. наук. – Л., 1988. – 18 с.
2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – Л: Изд-во ЛГУ, 1968. – 339с.
3. Васильева Т.В. Сочетание групповых и индивидуальных форм организации учебной деятельности студентов, как средство повышение эффективности обучения и профессионально-педагогической подготовки будущего учителя (на материале преподавания дисциплин математического цикла): Дисс... канд. пед. наук. – Киев, 1985. – 175с.
4. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций. – М.: Изд-во Академии педагогических наук, 1960. – С. 118.
5. Занков Л.В. Индивидуальные варианты развития младших школьников. – М.: Просвещение, 1973. – 191с.
6. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. – М.: Педагогика, 1973. – 138с.
7. Кирсанов А.А. Педагогические основы индивидуализации учебной деятельности учащихся: Автореф. дисс... доктора пед. наук. – Л., 1983. – 35с.
8. Климов Е.А. Индивидуальный стиль деятельности в зависимости от типологических свойств нервной системы. К психологическим основам научной организации труда, учения, спорта. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1969. – 278с.
9. Костюк Г.С. О взаимоотношении воспитания и развития ребенка // Советская педагогика. – 1956. – № 12. – С. 34-40.
10. Махмутов М.И. Современный урок: Вопросы теории. – М.: Педагогика, 1981. – 191с.
11. Менчинская Н.А. Психологические проблемы активности личности в обучении. – М.: АПН РСФСР, 1972. – 124с
12. Педагогическая энциклопедия. – М.: Изд-во Советская энциклопедия, 1965. т. 2. – С. 20.
13. Пискунов М.У. Организация учебного труда студентов. – Минск: Изд-во БГУ, 1982. – 142с.

14. Рубанский Е.С. Актуальные проблемы индивидуализации обучения // Материалы научного симпозиума. – Тарту, 1970. – С. 11.
15. Резвицкий И.И. Личность. Индивидуальность. Общество: Проблема индивидуализации и её социально-философский смысл. – М.: Политиздат, 1984. – 141с.
16. Тугаринов В.П. Личность и общество. – М.: Мысль, 1965. – 205с.
17. Унт И. Индивидуализация и дифференциация обучения. – М.: Педагогика, 1990. – 192с.
18. Фейербах Л. Избранные философские произведения. В 2-х т. – М.: Госполитиздат, 1955, т. 1, – 676 с.

Бейгул І.О.

Дніпродзержинський державний технічний університет

НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ ЕКСТРЕМАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РЕГУЛЯЦІЮ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ І ПРАЦЕЗДАТНІСТЬ ДЗЮДОІСТІВ

Розглянуто негативний вплив екстремальної діяльності дзюдоїстів у підготовчому і змагальному періодах спортивної діяльності на регуляцію функціональних систем і працездатність. Показано, що екстремальні умови змагань значною мірою діють на психіку дзюдоїстів, викликаючи в ній негативні зміни і зменшують потенційні можливості спортсменів в успішності їх виступів на змаганнях.

Ключові слова: екстремальні діяльність, дзюдоїсти, функціональні системи, працездатність, психіка.

Бейгул І.О. Негативное влияние экстремальной деятельности на регуляцию функциональных систем и работоспособность дзюдоистов. Рассмотрено негативное влияние экстремальной деятельности дзюдоистов в подготовительном и соревновательном периодах спортивной деятельности на регуляцию функциональных систем и работоспособность. Показано, что экстремальные условия соревнований в значительной степени действуют на психику дзюдоистов, вызывают в ней негативные изменения и уменьшают потенциальные возможности спортсменов в успешном выступлении на соревнованиях.

Ключевые слова: экстремальная деятельность, дзюдоисты, функциональные системы, работоспособность, психика.

Baigul I.O. Negative influence of extreme activity on adjusting of the functional systems and capacity of judokas. *Aim:* to investigate negative influence of extreme activity of judokas in preparatory and competition periods of their sport activity on adjusting of the functional systems and capacity. *Material and methods:* 52 sportsmen of sex of men took part in research, age 22 from 17 to, that had sport qualification the first sport digit, candidates in masters of sport and master of sport of Ukraine. *Sportsmen divided experts on successful (KG) and failure (EG).* For determination of data, as neuropsychic tension of judokas in extreme situations influence on adjusting of their functional systems and capacity applied methodology of express adaptation. **Results:** it is set that negative changes that accumulate in the psyche of sportsmen conduce to the neuropsychic overstrain and reduction of capacity. The brought results over of our research show that participating in competitions is produced in stress terms, with the presence of great number of extreme factors that cause negative changes in a psyche. **Conclusions:** the extreme terms of competitions mainly operate on the psyche of judokas, cause in her negative changes and diminish potential possibilities of sportsmen successfully to come forward on competitions. The got results convince of necessity for sportsmen in parallel with physical and technical preparation to spare greater attention and psychological, as one of component of sport preparation to the competitions.

Key words: extreme activity, judoists, functional systems, capacity, psyche.

Постановка проблеми. У сучасних умовах вимоги до можливостей і підготовленості спортсменів неухильно зростають. Відомо, що спортивна діяльність у багатьох випадках, особливо під час змагань, здійснюється в екстремальних умовах. Що стосується однокласників і безпосередньо боротьби дзюдо, то цей вид спорту також вимагає від спортсменів значних фізичних та нервово-психічних напружень, а в умовах змагальної діяльності екстремальні ситуації трапляються досить часто. Дія на організм спортсменів екстремальних умов викликає зміни в психіці, психосоматичні розлади та низку інших передпаталогічних процесів. При цьому важливо розуміти, що від масштабності, часу дії, інтенсивності та особливості перенесення особистістю спортсмена залежатиме, який «психологічний слід» залишить вона у психіці спортсмена. Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що будь-яка діяльність, яка відбувається в екстремальних умовах, виконується із затратою надмірних зусиль і на межі максимальних можливостей людини. Зрозуміло також, що негативні зміни у психіці та соматичні спортсменів необхідно ліквідувати, а ще краще не допускати їх появи. Саме тому пошук шляхів вирішення цієї проблеми є актуальною задачею спортивної науки.